

Oriental Journal of Education **SJIF for 2022:6**

THE UNIQUENESS OF FAMILY RELATIONS TO A CHILD WHO NEEDS SPECIAL HELP

L. Sh. Nurmukhamedova

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Tashkent State Pedagogical University named after Nizami
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: School, family, neighborhood, education, student.

Received: 06.12.22

Accepted: 08.12.22

Published: 10.12.22

Abstract: According to the decrees issued by President Sh. M. Mirziyoyev on the improvement of work on the restoration of our national cadres, the very antiquity, value and wealth of the Uzbek national culture have been proven. The Uzbek people, who have a long history, have a rich heritage of education, and have nurtured universal human qualities such as humanity, humility, hard work, friendship, and physical strength in their generations. The views of Eastern thinkers on education and upbringing are part of this heritage.

ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ BOLAGA OILADAGI MUNOSABATLARNING O'ZIGA XOSLIGI

L. Sh. Nurmuhamedova

*Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Maktab, oila, mahalla, ta'lim, o'quvchi.

Annotatsiya: Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev milliy kadriyatlarimizni tiklash borasidagi ishlarni takomillashtirish to'g'risida chiqarilgan farmonlariga binoan o'zbek xalq madaniyatining juda qadimiyligi va qadriyatligi va boyligi isbot qilindi. Uzoq tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqi ta'lim tarbiyaga oid boy merosga ega bo'lib, avlodlarda insonparvarlik, kamtarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, jismonan baquvvatlik kabi umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalab kelgan. Sharq mutafakkirlarining ta'lim - tarbiyaga oid qarashlari ham aynan shunday merosga kiradi.

УНИКАЛЬНОСТЬ СЕМЕЙНОГО ОТНОШЕНИЯ К РЕБЕНКУ, НУЖДАЮЩЕМУСЯ В ОСОБОЙ ПОМОЩИ

Л. Ш. Нурмухамедова

кандидат педагогических наук, доцент

Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Школа, семья, соседство, образование, ученик.

Аннотация: По указам Президента Ш.М.Мирзиёева об улучшении работы по восстановлению наших национальных кадров доказана сама древность, ценность и богатство узбекской национальной культуры. Имея долгую историю, узбекский народ имеет богатое образовательное наследие и воспитал в своих поколениях общечеловеческие качества, такие как человечность, скромность, трудолюбие, дружба и физическая сила. Частью этого наследия являются взгляды восточных мыслителей на образование и воспитание.

KIRISH

Mustaqil Respublikamizda yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash ishlariga katta ahamiyat berilmokda. Bu masala Prezidentimiz Sh.M.Mirziyev doimiy diqqat markazida bo'lib kelgan. Zero avvalom bor yoshlarimizning iymon e'tiqodini mutaxkamlash irodasini baquvvat qilish, ularni o'z fikrlariga ega bo'lgan barkamol insonlar etib tarbiyalash asosiy vazifalardan biri qilib qo'yilgan. Ayniksa yoshlarni ma'naviy marifiy tarbiyalashdagi faoliyatlarda keskin o'zgarishlar ro'y berdi. Xalk pedagogikasiga, Sharq mutafakkirlarining tarbiya haqidagi nazariyalarini o'rganishga katta ahamiyat berildi.

ASOSIY QISM

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev milliy qadriyatlarimizni tiklash borasidagi ishlarni takomillashtirish to'g'risida chiqarilgan farmonlariga binoan o'zbek xalk madaniyatining juda qadimiyliigi va qadriyatligi va boyliigi isbot qilindi. Uzoq tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqi ta'lim tarbiyaga oid boy merosga ega bo'lib, avlodlarda insonparvarlik, kamtarlik, mexnatsevarlik, do'stlik, jismonan baquvvatlik kabi umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalab kelgan. Sharq mutafakkirlarining ta'lim - tarbiyaga oid qarashlari xam aynan shunday merosga kiradi. Xozirgi kunning eng dolzarb masalalaridan biri o'quvchi va talabalarning ma'naviy va marifiy dunyoqarashini shakllantirib borishda O'rta Osiyoda yashab ijod etgan buyuk allomalarimiz tarixi va ularning bizlarga yozib qoldirgan asarlarini o'rganish va xayotga tadbiiq kilishdan iborat. Yangi asrda yashab ta'lim-tarbiya olish bilan ma'naviy va ma'rifiy dunyokarashini shakllantirib borishdan iboratdir.

Buyuk mutaffakkir A. Navoiyning asarlari yoshlarimizni odobga, ilm olishga, mexnatsevarlikka, mardlik, mexr - muxabbatli bo'lishga chorlaydi. A. Navoiyning "Xayrat ul abror" asarida odoblilik, xayoy, yaxshi nom, ilmu adabni o'rganish, ota-onani xurmat qilish kabilarga aloxida e'tibor qaratilgan. Abu Rayxon Beruniy xam axlokiylikka aloxida e'tibor bilan qaragan. Axloqiylik, yaxshilik, yomonlik, vijdon, to'g'ri so'zlik, or nomusli bo'lish masalalariga aloxida e'tibor bergan.

Bugungi O'zbekiston mustaqilligining mustahkamligi, uning kelajak ravnaqi avvalo uning fuqarolariga, ularning amaliy faoliyatiga, ma'naviy barkamolligiga, g'oyaviy-siyosiy yetukligiga, milliy o'zligini qanchalik anglay olishiga ko'p jihatdan bog'liq. Bunda esa tabiiyki oilada bolalarga singdirilgan tarbiya muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rinib turibdiki, bu borada birinchi navbatda oila va oiladagi tarbiya masalalariga taalluqli bo'lgan, murakkab pedagogik munosabatlarni hal qilishi lozim. Zero oila baquvvat o'z tarixiy silsilasi, o'z Vatani, o'z ijtimoiy tuzumi tuyg'usini zo'r kuch va ehtirom bilan his etadigan bolalarni tarbiyalab beradigan bir markaziy o'choqki, oilaning tabaqasi, pedagogik, ma'rifiy bilimi, ijtimoiy va psixologik sharoiti har xil bo'lishiga qaramasdan unda olib borilayotgan tarbiyaning mazmuni, shakllari, usullari tashkil etilishi va olib borilishi jihatidan har xil bo'lsa-da, lekin uning bosh mezoni bolani ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanish katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ma'lumki, oilada bolani ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda o'zbek xalq pedagogikasida to'plangan boy tajribalar, azaliy odatlar, ko'p asrlar davomida qo'llangan usul va vositalar tadbir shakllari, milliy urf-odatlar va an'analar tarbiya haqidagi g'oyalar, uslubiy tavsiyalar, ulug' mutafakkirlarning ta'minotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Axlokiy tarbiya shaxsning barkamol shakllantirishda asosiy o'rinni egallaydi. Shuning uchun xam pedagogikada axloqiy masalalarga katta axamiyat beriladi. Xozirgi davrda tarbiya muxim axamiyat kasb etmokda, chunki siyosiy, iktisodiy, ijtimoiy vazifalarni xal etish ko'p jixatdan jamiyatning va undagi shaxsning axlokiy darajasiga bog'liq. Ma'lumki oila jamiyatning boshlang'ich pog'onasi bo'la turib, turli vazifalarni bajarishga qodir va ulardan eng muhimi bolalarni tarbiyalashdir.

Rivojlangan jamiyatda uning sharoitida bu masalani boshqa, jamiyat institutlari ham amalga oshirishda qaramasdan, tarbiyaviy ishda oilaning o'rni susaygani yo'q aksincha kuchaydi. Shu bois oila bilan jamiyat ta'lim-tarbiyaning murakkab tizimini va birinchi navbatda maktabgacha tarbiya muassasalari bilan o'zaro ta'sirining tashkiliy shakl va usullarini izlash masalasi gavdalanadi.

Bola shakllanishida oilaning katta va ko'pincha hal qiluvchi ta'siri bor. Uyda bola taqlid qilishga namuna izlaydi. Bola kuzatib yuradigan shart sharoit va muammolar uning ma'naviy tushunchasi shakllanishida ijobiy ta'sir ko'rsatishi lozim. Bu nuqsonli bolalar rivojlanish sharoitida ayniqsa muhimdir.

Nogiron bolaning o'rni oilada o'ziga xosdir, uning yashash muhiti bilan tanishish, shu muhitda tarbiyalanayotgan bola shaxsini aniqlashda yordam beradi va oila bilan maxsus maktabgacha tarbiya

muassasasi hamkorlikda ish yuritish shakli va usulini aniqlab beradi hamda bu ta'lim tarbiya berish ishlarida, insonning yuksalishida katta ahamiyat kasb etadi.

Alohida yondashish bolaning hozirgi vaqt sharoitidagi holati va ayniqsa yetuklik darajasini e'tiborga oladigan ta'lim tarbiya rejasini tuzishdir. Oilada o'jarlik oqibatidir. Oilada o'jarlik oqibatida janjallik holatiga tushgan vaziyatlarda ham alohida yondashishni amalga oshirsa bo'ladi. Alohida yoydashish va o'zi uchun zarur bo'lgan va qo'lidan keladigan vazifalardan ozod etiladi.

Bunday ota-onalarni vaholanki ayblash mumkin emas, ammo ularning ezguliklari bilan bola uchun foyda keltirmaydi. Aksincha, haddan tashqari ezgulk mustaqillikka, murakkab hayot sharoitiga yetarli darajada moslashish qobiliyatini mahrum qiladi. Chunki, kerakli tajribani tarbiyalashda ko'maklashmaydi. Bola katta bo'lib boradi, lekin hulqida mustaqil bo'lmaydi, atrofdagilar bilan munosabatda bo'lish malakalari shakllanmaydi. Ota-onalar nogiron farzandlarni har tomonlama rivojlanishi kechishiga sabab bo'ladilar.

Bunday holatda bolani oiladagi mavqeini o'zgartirish lozim. O'z-o'ziga xizmat qilishni to'liq o'zgarib borishi lozim, o'rmini yig'ish, yuvinish, kiyinish, ovqat yeyish va hokazolar. Bolada amaliy ishlarni tez va toza bajarish odatini tarbiyalash lozim. Ota-onalar bolalarini jismoniy jihatdan chiniqtirish, rasm chizishga, narsalar yasashga bolalar diqqatini jalb qilish muhimdir. Defektolog bolaga haddan ziyod g'amho'rlik qilish uning psixik va jismoniy rivojlanishi uchun zarur ekanligini ko'rsatib berishi kerak.

Oiladagi nogiron bolalarga nisbatan boshqa munosabat ham uchrab turadi. Bolani nuqsonligiga ko'nikishini hohlamasdan, uning qobiliyatini mublag'a qilishadi, ko'pincha sezmaydilar, bolani tashxis komissiyasining ko'rigidan o'tishga yoki maxsus muassasalarga o'qishga yuborishga qarshilik ko'rsatadilar.

Bolaning kelajagi haqida hayollar suradilar ("Bolam musiqachi bo'ladi", "Umumta'lim maktablarida o'qiydi"). Bunday ota-onalar uchun bir narsani isbotlash qiyin bo'ladi. Bolasi uchun butun hayotini, vaqtini mablag'ini fido qiladilar. Ba'zi ota-onalar farzandlarining nuqsonlaridan uyalib ularni odamlardan berkitish, jamoa qatnaydigan yerlarga, kino, teatrlarga bormaslik hattoki aylanib kelishga ham rad etish hollari uchrab turadi. Buning oqibati aniq hayot lahzalaridan mahrum bo'lgan bolaning avvalo, ongini o'sishi sekinlashadi, zehni ish oson kechayotganini ko'rib ular bilan munosabatda bo'lish uchun sharoitlar yaratib beriladi. Bu turdagi oila uchun g'oyaviy zarurligini ta'kidlaydi. Oila a'zolari o'rtasida vazifalarini yanada aniqroq taqsimlashni onani va oiladagi a'zolarining bola tarbiyasida bir xil ishtirok etishi uqtirib boradi. Ota-onalarni oiladagi tarbiyalanayotgan nogiron bolaning rug'iy rivojlanishni o'ziga xos xususiyatlari, uni individual yondashishi kerakligi bilan tanishtirib, ularni pedagogik bilimni oshirishga yordam beradi. Odamlar orasida notinch oilalar ham kam emas. Bunday turdagi oilalarda ishlab chiqarish va oilaviy vazifalarga befarq munosabatda bo'lish, oilaviy an'analarga rioya qilmaslik, uy ishlariga loqayd munosabstda

bo'lish, xo'jalik yuritishda tartibsizlik xos bo'ladi. Bunday oilaning a'zolari orasida o'zaro hurmat yetarli bo'lmaydi. Tarbiyaga mas'uliyatsizlik munosabatda bo'lish xos bo'ladi.

Bunday oiladagi keskin sharoit nogiron bola qo'rs-qo'pol, urishqoq bo'lib qolishga shuningdek, kattalar va jamoaning talablariga bo'ysunmaslik kabi hislatlar shakllanadi.

Ijtimoiy, psixologik va pedagogik adabiyotlarda notinch oilalarning bolalariga salbiy ta'siri ta'kidlab o'tilgan, chunki o'z muammosi bilan cheklangan ota-onalar bolalar tarbiyasiga e'tibor berishmaydi. Oila esa maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalar uchun birinchi ijtimoiy muhitdir, agar u notinch bo'lsa, bu bolaning sog'lig'iga ham, uning hulqiga hamsalbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, urush va janjal sharoitida yashovchi bolalar tinch hayot uydagi shinamlik, g'amxo'rlik va mehrdan baxramand bo'lmaydilar. Shuning uchun ham ular atrofdagilar bilan muloqotda, o'zaro munosabatda salbiy tajriba orttirashadi, turli asab kasalliklariga duchor bo'lishadi. Bunday oilalarda ota-onalar insonparvarlik xislarini shakllantirishga e'tibor berishmaydi lekin bunga e'tibor berish kerak.

Tarbiyachilar nogiron bolalarning salomatligi, hulqi, tengdoshlari bilan munosabatini kuzatib boradilar va bolaning qalbida qanday kechinmalar yuz berayotganligini sezadilar. Bu oilalarga maktabgacha tarbiya muassasasi va targ'ibot fanlari, bolaning ota-onasi ishlaydigan korxonadagi jamoat tashkilotlari, kasaba va xotin qizlar uyushmasi, korxonah rahbariyatining yordamlari tashkil etilishi kerak.

Oila turlaridan yana biri to'liqmas oilalardir. Bu turdagi oilalarda ota-onalarning biri bo'lmaydi. Agar bunday oila uchun g'oyaviy yo'nalganlik, ishlab chiqarish va oilaviy vazifalarga ma'suliyatlik munosabatida bo'lish, tarbiyaning maqsad va vazifalarini bilish xos bo'lsa, u tinch oila bo'ladi, agar bu shartlar buzilsa notinch oilalar bo'ladi. Ammo bunday oilada tarbiyaning qiyinligi o'zaro munosabatlarning muammosi deb qarashimiz kerak. Oila a'zolarining, boshqa yaqin kishilarning bolaga bo'lgan munosabati belgilaydi.

Ma'lumki nogiron bolalarda achinish, aziyat chekish, his tuyg'ulari yo'q, ularning o'rniga ota-onalari ko'proq aziyat chekishadi. Chunki ular farzandlari xech qachon mustaqil bo'la olmasligi, unga doimo alohida diqqat e'tibor berish kerakligini yaxshi bilishadi.

Biz jamiyatimizdagi nuqsoni bor bolalarni e'tiqodli bo'lish, ishlab chiqarish vazifalariga mas'uliyatlilik munosabatida bo'lib, oila a'zolari orasida hurmat, ma'naviy yaqinlik bo'lmaydi. Ota-onalarda bolalar bilan har xil munosabatlar o'rnatiladi. Bunda nogiron bolaga turli munosabatda bo'ladilar. Oila a'zolari tomonidan bolaga qo'yiladigan talablar bir xilda bo'lmaydi, bunda bolaning imkoniyatlari hisobga olinmaydi.

Bunday oilada bolaning hayoti noto'g'ri tashkil qilinadi, natijada bola tabiatida salbiy jihatlar, ya'ni ota-onalarga nisbatan hurmatsizlik, ular talabini bajarmaslik kabilar rivojlanib borishi mumkin.

Yuzaki tinch oilalar bilan ishlash jarayonida ona diqqat e'tiborini oiladagi psixologik vaziyatni, ota-ona o'rtasidagi munosabat yo'nalishini o'zlashtirishga qaratadi, ota-onalarga hurmat ruhini

tarbiyalash dam olish, o'qish, mehnat qilish kabi ahloqiy qoida vositalariga katta nazorat bilan e'tibor berish zarur.

Oila ma'naviy hayotning muhim tarkibiy qismlaridan biri- psixologik munosabatlardir. Psixologik munosabatlar ko'p qirrali bo'lib, u ayniqsa boladagi mehr muhabbat hissini ota-onalar mehri shuningdek oila a'zolarining kayfiyatlari hulq hislatlarini o'z ichiga oladi. Bizning fikrimizcha, oilada muhim tarbiyaning maqsadi va ota-onaning bu maqsadga erishishi uchun kerakli darajadagi qobiliyati bo'lishi, ishbilarmonligi va ayrim paytda istaklari to'g'ri kelmasligidan kelib chiqadigan barcha ziddiyatlarni yechish kerak. Mutaxassisning eng so'nggi diagnozini eshitgani zahotiyuq, ota-onalar bolaning hayotidan kelajagi haqida tashvish tortishni boshlashadi.

O'z farzandlarining baxtini o'ylab bola nuqsonini yumshatish bunday sharoitlarni o'rganib bora olmaydi. Unga sovundan qanday foydalanish, qo'lini va yuzini qanday yuvishi, sochiq bilan qo'lini, yuzini artish va sochiqni ilib qo'yishni ko'rsatish lozim.

XULOSA

Oilada bolaga avvalo, yengil qo'lidan keladigan vazifalarni bajarish, keyinchalik asta-sekinlik bilan murakkablashtirib boriladi. Oila mehnatini qizlarini yoki o'g'il bolalarini deb ajratish shart emas har bir uy ishi bola uchun foydalidir, uy ishlarini bajarish uchun oddiy va aniq vazifalar berishi kerak.

Agar ona ishga ketishidan oldin topshiriqlarni bo'lib bersa u holda bu ishlar bajarilishiga ishonish mumkin. Aniq vazifa berilmasa, masalan uyni tozalab qo'yish bunda bolalar nima qilishlarini bilmay qoladilar. Mehnat hamma vaqt bolani yaxshi xususiyatlarini tarbiyalaydi va nuqsonlarni tuzatishga yordam beradi.

Korreksiya ishlari eshitishidan osongina to'g'irlash, yumshatish degan ma'noni bersa ham, amalda oila va maktab hayotida nogiron bolalar bilan ish olib borish juda ham qiyindir. Buni murakkabligini ota-onalar, amaliy hodimlar yaxshi tushunadilar. Chunki, bilimlar tizimini berish, tarbiyalash shaxsni shakllantirish bevosita to'g'ridan-to'g'ri amalga oshiriladi. Bu ish har bir faoliyatda, tarbiyaviy ishlarda bolalarning butun hayoti davomida amalga oshirilib boriladi. Bu o'rinda mashhur fransuz shifokori va oligofrenopedogogi E.Senishning chuqur aqli zaiflrga oid fikrlari juda ko'p ta'kidlangan. Ota-onalarning o'z bolalarini psixologiyasini bilmasligi, oilada o'z farzandlarini o'ta erkatoiy qilib o'stirishlari, hamda ularni haddan tashqari asrab - avaylab ardoqlashi oilada bola huquqini buzilishiga olib keladi. Demak, oila va oiladagi bola tarbiyasi, malakasi eng muhim masalalardan biridir. Ota-onalar o'z farzandlarni voyaga yetmagunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar. Bu ayniqsa, nogiron va turli hil nuqsonli bolalar uchun muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: «O'zbekiston», 2017.

2. Mirziyoev Sh.M. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr // - Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 48 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish- ning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
5. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni // Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997. – B. 20-29.
6. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi // Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997. – B. 31-61.
7. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni. 2017 yil 7 fevral // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, 6-son, 70-modda; 20-son, 354-modda; 23-son, 448-modda.
8. Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5270-son Farmoni. 2017 yil 1 dekabr.
9. Muminova L.R., Nurkeldiyeva D.A. Ilk yoshdagi murakkab nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan logopedik- rivojlantiruvchi ishning ilmiy-metodik asoslari Toshkent 2011
10. Абдуллаева Ш.А. Формирование сенсорного опыта и методика его организации у детей раннего возраста -М., 1995
11. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития . -М.: Теревинф, 2009.
12. Ананьев Б.Г, Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей -М., 1984
13. Безруких, М.М. Возрастная физиология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М.М. Безруких, В.Д. Сонькин, Д.А. Фарбер. - М.: Академия, 2009.